

Position paper Bas van den Putte

Hoogleraar gezondheidscommunicatie; Doet onderzoek naar pandemic preparedness communicatie; Lid van het BePrepared onderzoeksconsortium; Tijdens de covid-19 pandemie lid van de wetenschappelijke adviesraad van de RIVM corona gedragsunit.

WAT KAN ER MISGAAN?

Wat kan er misgaan als morgen een nieuwe pandemie dreigt? De omvang van een dreigende pandemie is in sterke mate afhankelijk van menselijk gedrag omdat het virus door mensen wordt verspreid. Een toekomstige acute pandemische dreiging kan worden beheerst door beschermende gedragsmaatregelen die de kans op besmetting en verspreiding verkleinen. Het opvolgen van deze maatregelen en adviezen is essentieel. Er is nu onvoldoende kennis en inzicht over wat effectief het preventieve gedrag bevordert van alle subgroepen burgers. Daarmee loopt Nederland een groot risico om een toekomstige pandemie onvoldoende te kunnen beheersen met grote nadelige gevolgen voor o.a. de fysieke en mentale gezondheid, economie, en sociale samenhang. Een les van de covid-19 pandemie is dat niet alle burgers doen wat de overheid aan hen vraagt. Na enige tijd daalde het vertrouwen en steeg de weerstand. Dit maakt de huidige uitgangspositie ongunstiger dan ten tijde van het begin van de covid-19 pandemie.

COMMUNICATIEKNELPUNTEN TIJDENS DE COVID-19 PANDEMIE.

De (crisis)communicatie had aan het begin van de covid-19 pandemie een succesvolle start, mede door de grote angst voor besmetting onder burgers. Naarmate de pandemie langer duurde, werd de communicatie minder effectief en werd onvoldoende effectief ingespeeld op de veranderende afweging van voor- en nadelen van gedragsmaatregelen bij subgroepen burgers. Naleving en draagvlak verschilt sterk tussen groepen burgers. Het vertrouwen in de regering begon te dalen, onder andere doordat in de beleving van burgers voorspellingen niet altijd uitkwamen en beloften onvoldoende werden nagekomen. Om moeilijk bereikbare groepen en burgers met meer twijfels te bereiken, initieerde de overheid tijdens de pandemie in toenemende mate activiteiten om gericht met hen te communiceren, met name om vaccineren te stimuleren, minder met betrekking tot andere gedragsmaatregelen. Maar dit bleef onvoldoende. Communicatie was vaak onvoldoende afgestemd op de afwegingen en problemen van burgers die de maatregelen minder naleefden of dit moeilijk vonden en burgers die economische, sociale en/of mentale nadelen hiervan ondervonden. Ook was de communicatie onvoldoende afgestemd op burgers die twijfelden over nut en effectiviteit van maatregelen, en burgers met lage gezondheidsvaardigheden of Nederlandse taalvaardigheid. Er is te weinig gebruik gemaakt van kanalen om mensen te bereiken die slecht werden bereikt door reguliere overheidskanalen zoals persconferenties, (sociale) mediacampagnes en overheidswebsites. Lokale organisaties en intermediairen die contact hebben met moeilijk bereikbare doelgroepen zijn te weinig ondersteund door de landelijke overheid.

Samenvattend: de overheid was onvoldoende in staat om *alle burgers* effectief te bereiken. Met name burgers met twijfels, inwoners van kwetsbare wijken, laaggeletterden, en burgers met migratieachtergrond en/of lage gezondheidsvaardigheden werden te weinig effectief bereikt met doelgroepspecifieke inhoud via voor hen relevante communicatiekanalen. Een tweede centraal knelpunt was het dalende vertrouwen in de overheid gedurende de pandemie. Dat heeft de overheid onvoldoende kunnen kenteren, terwijl vertrouwen essentieel is voor de bereidheid van burgers om mee te werken met maatregelen die de overheid neemt.

HOE KUNNEN WE BETER ZIJN VOORBEREID?

Om goed voorbereid te zijn op de volgende pandemie, moet de voorbereiding nu beginnen.

- *Kennis over effectieve gedragsmaatregelen*: Effectieve gedragscommunicatie om naleving van gedragsmaatregelen te stimuleren, ook als ondersteuning van andere gedragsinterventies, is van

groot belang. Het kan helpen om virusverspreiding tegen te gaan en een pandemie te beheersen. Er is dringend behoefte aan meer inzicht in de potentiële knelpunten van elke eventueel te nemen gedragsmaatregel en in welke communicatiestrategieën tijdens een (dreigende) pandemie effectief zijn om burgers te motiveren preventieve gedragsmaatregelen na te leven, vooral degenen die twijfels hebben, moeite ervaren of weerstand tonen. Ook is meer kennis nodig over het effectief communiceren met, en bereiken van, laaggeletterden, burgers met lage gezondheidsvaardigheden en burgers met een migratieachtergrond. Hiervoor is ook meer inzicht nodig in de factoren die het gedrag van mensen tijdens een pandemie beïnvloeden. Het gaat daarbij ook om meer inzicht in het effectief voorkomen en bestrijden van mis- en desinformatie en complottheorieën. Aan deze kennis moet de komende jaren worden gebouwd.

- *Kennisinfrastructuur.* Om Nederland voor te bereiden op een pandemische dreiging kan de komende tijd worden gebruikt voor het opzetten van een permanent gefinancierde gedragswetenschappelijke onderzoeksinfrastructuur, samen met een langlopend uitgebreid onderzoeksprogramma, om de benodigde kennisdatabase op te bouwen en daarna up-to-date en toegankelijk te houden. We zijn nu onvoldoende in staat om tijdens snel veranderende situaties de benodigde actuele doelgroep- en maatregelspecifieke gedragsinzichten op korte termijn in kaart te brengen en in concrete adviezen om te zetten, zo nodig wekelijks. Dit is nodig om bij een pandemische dreiging snel en effectief te kunnen handelen. Hierbij is integratie van de biomedische-, sociale-, gedrag- en communicatiewetenschappen essentieel om optimaal te kunnen modelleren. De internationale samenwerking moet worden opgeschaald.
- *Formele adviesstructuur.* Het is van groot belang om adviezen vanuit de biomedische-, sociale-gedrag-, en communicatiewetenschappen te integreren in de formele pandemische adviesstructuur, zodat alle noodzakelijke kennis samenkomt in het advies aan de regering. Dit maakt het mogelijk in de besluitvorming rekening te houden met alle effecten van de pandemie en potentiële maatregelen op de fysieke en mentale gezondheid, en sociale en economische gevolgen. Het vooraf in de geïntegreerde advisering meenemen van gedrags- en communicatiewetenschappen is belangrijk omdat dit zowel beter inzicht geeft in de te verwachten naleving van gedragsmaatregelen, en daardoor de effectiviteit hiervan, maar ook met welke aanvullend beleid en communicatie de naleving, en dus effectiviteit, kan worden vergroot. Regelmatig simulaties oefenen met alle partijen die betrokken zijn bij advisering, besluitvorming en uitvoering is belangrijk om het proces van geïntegreerde interdisciplinaire advisering, besluitvorming en uitvoering te verbeteren.
- *Bouwen aan vertrouwen.* Cruciaal is het vertrouwen van burgers in de overheid. Transparante en eerlijke communicatie, ook over onzekerheden, is daarvoor essentieel. Het betrekken van burgers en maatschappelijke sectoren bij beleidsvoorbereiding leidt tot meer vertrouwen, procedurele rechtvaardigheid en een breder gedragen beleid. Het opbouwen van het hiervoor benodigde netwerk en infrastructuur moet nu al gebeuren.
- *Start nu met communicatie over risicobeheersing.* Ook buiten een pandemie zijn gedragsmaatregelen om infectieziekten te beheersen van belang. De huidige gedragsadviezen van de overheid worden momenteel nauwelijks gecommuniceerd en gestimuleerd. De pandemische paraatheid zou aanzienlijk verbeteren als zoveel mogelijk burgers zich nu al aan de huidige gedragsadviezen gaan houden. Dit zou niet alleen gewoontegedrag bevorderen, maar ook een gezonde sociale gedragsnorm stimuleren, waardoor een solide basis wordt gelegd voor een effectieve respons in geval van een acute pandemie.

De inhoud van dit position paper is o.a. geïnspireerd door rapporten over de pandemie van WRR, SCP.KNAW, RIVM, Onderzoeksraad voor Veiligheid, en WHO.